

Transitie en traditie

of de noodzaak van een gemengde, op signalen uit de samenleving gerichte, seculiere, vrijzinnige, humane, humanistische en democratische vrijmetselarij

M.J.M. de Haan

Dat vereist een andere instelling van veel bestuurders,
vooral van diegenen die op blingbling afkwamen.
Als zij kijkend in de spiegel niets meer zien flikkeren,
maar wel eelt op de handen zien, is het goed.¹

In deze overweging richt ik mij op de mogelijkheden die de vrijmetselarij heeft om in de toekomst weer een bescheiden groei te verwezenlijken in het bewustzijn dat ze 'een punt van vereniging' voor mensen kan zijn in de marge van de samenleving, zoals ik dat in mijn loge heb mogen beleven. Daardoor kunnen mensen van allerlei slag en levensopvatting elkaar leren kennen, ontmoeten met respect en vertrouwen en elkaar vrij laten in hun persoonlijke overtuigingen en gezindten, terwijl ze zicht bewust zijn van tradities die we al sinds driehonderd jaar koesteren. Tegelijkertijd kunnen ze zich bewust worden van de noodzaak om de tekenen van de tijd te onderzoeken en waar gewenst en mogelijk als vernieuwingen en uitdagingen voor zichzelf, de vrijmetselarij en de samenleving te aanvaarden.

Allereerst een paar eenvoudige definities vrij naar Wikipedia en Van Dale:

Transitie: 'Een transitie (Latijn: *transire* veranderen, is een structurele verandering die het resultaat is van op elkaar inwerkende na elkaar komende en elkaar versterkende ontwikkelingen op het gebied van bijvoorbeeld economie, cultuur, technologie, instituties en natuur en milieu en toonsoort.' Volgens Wikipedia zou een transitie ook onomkeerbaar zijn.²

Accent op *verandering*.

Traditie: 'Een traditie (Latijn: *tradere*, overleveren) is een gebruik of gewoonte die van de ene generatie op de andere wordt doorgegeven. De functie hiervan is het in stand houden van de maatschappelijke stabiliteit.' Wikipedia³

Accent op behoud van gewoonten, gebruiken, plichten: *doorgeven en generaties*

Niemand zal waarschijnlijk erg verbaasd zijn over deze algemene omschrijvingen uit Wikipedia en Van Dale. Maar eigenwijs als ik ben vind ik dat *transitie* ook nog een element bevat dat niet in de zojuist aangehaalde heel gebruikelijke omschrijving van *traditie* zit. Daar zit nu net het venijn: niet in de staart maar hier al bij het begin van betoog.

Nogmaals: in *transitie* proef ik een overgang, een verandering, die wordt opgeroepen door heden of toekomst, terwijl *traditie* gericht is op het doorgeven van bestaand gedachtengoed, historie, gebruiken en teksten.

Als ik me dan beperk tot mijn eigenzinnige opvatting van *transitie*, ga ik een stap verder. Bij een *transitie* zijn we ons bewust van veranderingen waarop we (bijvoorbeeld) als vrijmetselaar in zouden moeten spelen, een proces van lange adem. Als bij alle veranderingen

¹ J.G. Wissema, (red.), G.E.L.M. Worm en R.W.L. Zuiderhoudt, *Het reilen en zeilen van zieltogende loges, Een verradersgeschrift*. Den Haag 2018, blz. 74.

² Volgens Van Dale een muzikale term: overgang in een compositie van een toonsoort) naar een andere.

³ Volgens Van Dale: Hetgeen (mondeling of op andere wijze) overgegeven is van geslacht op geslacht, hetzij een verhaal of een gewoonte of een gebruik.

in cultuur en gedachtengoed weten we dat het om langzame processen gaat, die ook nog eens om nauwkeurige afwegingen vragen over wat vernieuwd en veranderd en wat bewaard en behouden moet blijven.⁴

Artikel 1, lid van de Ordegrondwet van de Orde van metselaars onder het grootoosten der Nederlanden

Het zou al aangenamer en bescheidener zijn, wanneer we van regelement in plaats van grondwet zouden spreken meteen minder pompeus woord bijvoorbeeld regelement. We hebben het immers over handvol voorschriften van een vereniging van nauwelijks zesduizend leden in de marge van de samenleving.

We vinden in dit artikel van de *Ordegrondwet* wel een summier overzicht van het meest kenmerkende van vrijmetselarij of eerder van vrijmetselaren, van de Orde en van het lidmaatschap daarvan, een aantal voorschriften, waaraan we ons kennelijk zouden moeten houden en een aantal begrippen die naar het lijkt zeer wezenlijk zouden moeten zijn. Ze lijken en blijken allerm minst voer voor veranderaars of veranderingen. Ook al niet zo bescheiden klinkt 'grootoosten der Nederlanden', maar misschien is bescheidenheid ook niet de meest in het oog springende eigenschap van de vrijmetselarij en haar leden.

Masculien of niet? Gemengd?

Ik merk alvast op dat *Artikel 1* in de eerste zin van lid 1 zegt, dat een vrijmetselaar *een man* is. Een tiental regels verder, zegt artikel 1:

'De vrijmetselaar [*een man dus*] erkent de hoge⁵ waarde van de menselijke persoonlijkheid, de gelijkwaardigheid van alle mensen ieders recht om zelfstandig te zoeken naar waarheid en ieders verantwoordelijkheid voor zijn doen en laten.'

Dat is een opmerking vanuit traditie, niet vanuit transitie. Daar komen we uitvoeriger op terug. Hierbij stuiten we dan op een struikelblok. Als in deze tekst de 'gelijkwaardigheid van alle mensen' wordt beleden, zou dat toch ook moeten gelden voor mensen die vrouw zijn?

Dat is niet zo in de *Orde van vrijmetselaren onder het grootoosten der Nederlanden*⁶. Sterker nog vrouwen mogen er zelfs geen lid van worden.

Orden waarvan mannen en vrouwen lid zijn, worden geacht volgens artikel 2 lid 5 van de Orde Grondwet van de Orde van vrijmetselaren onder het grootoosten in Nederland schadelijk te zijn, omdat daar vrijmetselarij beoefend zou worden op een wijze die niet in overeenstemming is met de door de traditie gegeven werkwijze van de vrijmetselarij.

⁴ Zie het nog altijd belangrijke artikel een van de belangrijke hoofdredacteurs van *Thoth* Bote de Boer Lzn, '...met behoud van de essentie...', *Thoth* 49 (1998), blz. 77.

⁵ Ik vraag me af waarom er niet staat 'erkent de waarde van de mens'. De tekst die verder ook nog enige malen verwijst naar de begrippen erkenning en regelmatigheid, gebruikt nogal gauw het woord hoog, zoals hier 'hoge waarde'.

Ook krijgt 'Opperbouwmeester', weliswaar een symbolisch beginsel, ook nog eens het bijvoegelijk naamwoord *hoog* toegewezen. Hoger dan wat eigenlijk? Alsof *wij* daarvan de maat kunnen nemen. Dat heeft de opperbouwmeester niet van node! Het is misschien een absoluut beginsel, dat het wezen van te bestaan in zich sluit, zoals Spinoza in het begin van zijn *Ethica* indrukwekkend formuleert. Of het *hoog* is lijkt mij niet zo belangrijk.

Het prachtige artikel van T. de Kok, geeft een aantal belangrijke gedachten: T. de Kok, 'Aristoteles of Spinoza op de Zuivere kubiek. Hun 'Ethica' als leidraad van de maçon', *Thoth* 60 2018, 5, blzz. 6-18; zie ook de bijdragen van verschillende auteurs: in *Vrijmetselarij*, jaargang 72, september 2018 nr. 4, *passim*).

⁶ Wordt het geen tijd om als benaming te kiezen: *De Orde van vrijmetselaren onder het Grootoosten in Nederland?*

We mogen ons afvragen of de Orde van Vrijmetselaren zich hier met de wel beleden maar niet metterdaad beoefende gelijkwaardigheid van alle mensen wel aan haar eigen Ordegrondwet houdt?

Vervolgens is er de geheel en al andere vraag, hoe wij de deelname van de vrouw aan de maçonnieke arbeid vorm geven: afzonderlijke grootmachten voor mannen en vrouwen, of afzonderlijke loges voor mannen en vrouwen in één grootmacht. Hoe regelen wij gezamenlijke arbeid, visiteren *etcetera*? Als we het antwoord op dat soort vragen en mogelijkheden nu eens voor goed en voor altijd overlaten aan de loges en daarentegen het Ordebestuur de wijsheid betracht om zich er buiten te houden en vooral het niet een zaak te vinden waarin Engeland ook maar enige bemoeienis moet hebben.

Laten het Verenigd Koninkrijk zijn brexit en laat ons kiezen voor een maçonnieke nexit!

Geef loges hun eigen verantwoordelijkheid in dezen. Ook grootmachten en obediënties moeten net als de leden niet aan elkaars ruwe steen werken maar alleen aan die van zichzelf.

Laat ons echter ons eerst buigen over de 'tekenen des tijds'.

Tekenen des tijds

We hebben hierboven *traditie* en *transitie* tegenover elkaar gesteld. De eerste gericht op doorgeven van teksten en gebruiken uit het verleden, de tweede gericht op het heden, het inspelen op (actuele) veranderingen in de samenleving.

Zo is op te merken, naar aanleiding van het onlangs op indrukwekkende maar bescheiden gevierde honderdjarig bestaan van de Internationale Orde der Gemengde vrijmetselarij *Le Droit Humain, Nederlandse Federatie*, dat deze in haar bestaan in verschillende opzichten de tekenen des tijds helder voor ogen had en er naar handelde.⁷

De emancipatie van de vrouw

In het eerste kwart van de twintigste eeuw was er veel aandacht voor de emancipatie van de vrouw. Toen eindelijk volledig kiesrecht, na dat het ook voor mannen was verwezenlijkt, voor vrouwen in Nederland tot stand kwam in 1922, wist *Le Droit Humain* op die ontwikkelingen effectief in te spelen, de masculiene vrijmetselarij niet.

⁷ 'Het is zeker niet zo dat de Orde van vrijmetselaren onder het grootoosten in Nederland', daar helemáál geen oog voor had. Er waren charitatieve initiatieven en de vraag naar betrokkenheid bij het maatschappelijk leven; afschaffing van de doodstraf (de sociale kwestie (1894) liefdadigheid, wezenzorg, werkloosheid, de vrijdenkers, (circulaires van het hoofdbestuur uit de jaren 1890), zorg voor de jeugd, het vrijzinnig protestantisme, hulp aan vrijmetselaren die naar het neutrale Nederland waren gevlucht (1914), de crematie (1915).

Ook werd in 1897 in de beschrijvingsbrief voor het grootoosten gezegd:

'De denkbeelden over de roeping der vrouw, hare positie in de wereld, haar aanleg en hare ontwikkeling aan zijn de laatste jaren, mede ten gevolge van de groote veranderingen in den maatschappelijke toestand aan zienlijk gewijzigd. [...]

Uiteindelijk komt er in 1920 toch de uitspraak:

'Wij zijn bevreesd de Orde te wagen aan een experiment, dat wel eens het leven van het proefdier zou kun-nen kosten'.

In 1922 had de uitzonderlijke grootsecretaris Faubel nog steeds de moed en het fatsoen om te pleiten 'voor meer deelname van vrouwen aan het werk in de loges [...]'. Veel goed bedoelde woorden, maar de daad die erbij hoorde moest van buiten de Orde komen.

Enige citaten in deze noot komen uit A. Th.. Ten Houten, A.V.F.M. van de Sande e.a (red.) *Vrijmetselaren 250 jaar en meer*, M.J.M. de Haan, 'Een nieuwe tijd? 1900-1950.' Blzz. 351-390.

Dat was niet enige waarin *Le Droit Humain* er blijk van gaf open ogen te hebben voor van wat er in de samenleving speelde.

Werkmansloges

De Nederlandse federatie van *Le Droit Humain* duidde haar loges aan als ‘werkmansloges’ omdat zij er naar er naar streefde de kosten voor de leden laag te houden.⁸

Het streven naar een betere samenleving, vraagt in deze tijd nog steeds het bestrijden van de ongelijkheid in welvaart, welzijn, gezondheid, onderwijs, sociale status van ons dan het erkennen van de gelijkheid in wezen van alle mensen.

Het vraagt om een *transitie* naar een eerlijkere wereld en samenleving met beter daartoe toegeruste mensen niet het handhaven van een traditie die niet verder komt dan ‘de gelijkheid in wezen van ieder mens’ en die dan de vrouw buiten sluit.

Traditie en transitie van onze ritualen en graden?

Ook binnen het grootoosten was er alweer in het begin van de twintigste eeuw aandacht voor wat zich in de Orde maar deels ook daarbuiten in de samenleving ontwikkelde en zich op een opmerkelijke manier uitte. Namelijk de vraag om de ontwikkeling van een nieuw rituaal. Het werk daaraan werd ter hand genomen door broeder Ds. Helder, een erudiete predikant uit Zeeland.⁹ Waarom sloot die maçonnieke vraag aan op een in de maatschappij levend probleem?

Ds. Helder had daarbij wel degelijk, geluiden die binnen de orde en daar buiten in maatschappij klonken ter harte genomen. Het eerste probleem was dat in 1901, slechts de

⁸ ‘Op 1 april 1917, precies een half jaar na het overlijden van Georges Martin, werd in den Haag de 91e loge van de Internationale Order der Gemengde Vrijmetselarij "Le Droit Humain" opgericht. De loge kreeg de naam mee van Georges Martin. In Amsterdam en Haarlem zouden nog twee loges worden opgericht met dezelfde naam. De drie loges 'Georges Martin' kregen respectievelijk de volgnummers I, II en III.

Waarom drie loges met dezelfde naam? Deze loges zouden gaan functioneren als ‘werkmansloges. Hoe kwam men tot dit uitgangspunt? Hiervoor moeten we terug naar de oorsprong van *Le Droit Humain*. De opricht(st)ers vonden dat de vrijmetselarij niet alleen toegankelijk moest zijn voor mannen en vrouwen, maar ook voor mensen van alle maatschappelijke niveaus. Het entreegeld werd zeer laag gehouden: gemiddeld 5 francs en de contributie was ook in die orde van grootte. Cords en schootsvellen waren heel eenvoudig en alleen met de hoognodige versiering. De kleding was eveneens sober: een linnen kleed in wit of zwart voor respectievelijk de vrouwen en de mannen.

De weerstand bij het Nederlandse Grootoosten tegen arbeidersloges was zodanig, dat een aantal Broeders samen met een aantal leden van *Le Droit Humain*, de loge Georges Martin I stichtten. In het begin een "reizende" loge, zonder een vaste standplaats, maar feitelijk werkzaam in Den Haag.[...].

Ofschoon de resultaten aanvankelijk bij de democratische stroming en na de 1e Wereldoorlog wel goed te noemen waren, bleken toch bij velen van de toetredende arbeiders -vooral op materieel gebied en dat van de dagelijkse zorgen - grote moeilijkheden aan het lidmaatschap en het volkomen uitleven van de maçonnieke idealen te zijn verbonden. Het kwam er dus nooit uit dat alleen arbeiders logeleden waren, of zelfs maar het bestuur ervan vormden. Diegene die hiernaar streefden, zullen toch hun moeite wel beloond achten, al is de oorspronkelijke opzet, met zoveel elan begonnen, niet bereikt.’

Ook was er wel invloed in de gemengde vrijmetselarij van de theosofie, die echter geleidelijk weer verdween. Die ontwikkeling laat ik hier buiten beschouwing.

De in deze noot geciteerde teksten stammen van de website van ‘Le Droit Humain’.

⁹ Dr J. Helder, in 1879 aangenomen als vrijmetselaar in de Loge ‘Deugd en IJver’ in Harlingen. Hij was voorzitter van die loge ‘Deugd en IJver’ en van de loge ‘L’Union Provinciale’ in Groningen. Hij vervulde de functie van groot-Bibliothecaris en was erelid van het hoofdbestuur.

helpt van de *mannelijke* bevolking stemrecht had. Voor de Eerste kamer hadden alleen de hoogstaangeslagenen in de belasting kiesrecht, terwijl ook nog eens een deel van de zetels voor de Eerste Kamer alleen voor hoge ambtenaren bestemd was!

Een probleem binnen de vrijmetselarij in de Orde van vrijmetselaren onder het Grootoosten in Nederland was een vergelijkbare malaise in de betrokkenheid van de leden bij de voortgang van hun maçonnieke loopbaan. Vele leden kwamen niet verder dan leerling of gezelschap. Mogelijkerwijze waren het vooral de hoge kosten voor de verheffing (fl. 50.-- naar huidige maatstaf honderden euro's) die hun gang door de graden blokkeerden. Deze kosten verhinderden hun deelname aan verdere (onder andere bestuurlijke) activiteiten. Er is zelfs een voorbeeld van een broeder die in 1904 al drie-en-vijftig jaar leerling was. Los daarvan stond dat vele broeders de drie graden niet als een samenhangend geheel ervoeren. Dat zullen veel broeders en zusters in deze tijd herkennen.

De vraag om Vernieuwing van de ritualen

Na 1872 werd steeds meer het geluid gehoord dat het rituaal Schouten dat uit 1865 stamde niet meer voldeed. Het hoofdbestuur, dat ook nog wel eens als een niet dringend noodzakelijke institutie werd gezien, bepaalde in 1894 (daarom?) dat het de bevoegdheid had om de ritualen te wijzigen en vast te stellen. Er werd voor een onderzoek daarnaar een voor die tijd een ruim bedrag voor de kosten daarvan vastgesteld.

De bepaald competente theoloog Br. Helder, die ook andere initiatieken systemen als de inwijdingen van Mithras-cultus, had bestudeerd deed daarnaar onderzoek en stelde voor om de drie ritualen (en de graden) te verlenen in één rituaal. Daarmee was het financiële probleem verdwenen, maar organisatorisch en administratief ontstond een onduidelijke situatie.

De in één plechtigheid tot de derde graad toegelaten kandidaat, werd niet onmiddellijk *Meester* genoemd, maar *Vrijmetselaar*. Hij moest hij door verdiensten en toewijding blijken geven van zijn geschiktheid als *Meester*. Die waardigheid en de hem toekomende bevoegdheden konden hem bij gebleken verdienste verleend worden.'

Wat Ds. Helder voorstelde was in hoge mate denken 'buiten de box', *transitioneel*, niet *traditioneel*, denken ook met een oog voor de essenties van die traditie, en toch transitioneel, accent-verleggend en bereid te zoeken naar vernieuwingen. Maar het was als moeilijk dossier gezien, maar die hebben we nog steeds. Althans sommigen denken dat.

Hoofdpijndossiers of hoofdpijn door slordig denken?

Enige tijd geleden werd me door een broeder het verwijt gemaakt dat ik intellectuele steun zou geven aan subversieve gedachten in sommige loges omdat ik de voorkeur zou geven aan een boek met blanco bladzijden op de zuivere kubiek boven de bijbel. Dat werd me een als hoofdpijndossier aangewreven met de verzekering dat dat ernstige consequenties zou hebben. Er vielen grote woorden als het terugvragen van constitutiebriefjes. En dat nog wel terwijl de oorzaak van de hoofdpijn voortkomt uit de vragen over het heden en de toekomst geformuleerd in oplossingen en wordt veroorzaakt door op chantage lijkende bedreigingen over het innemen van constitutiebriefjes, bepaald geen oplossingen. Scheefdenken, allerminst haaks, zou je zeggen.

Eerder was me gevraagd of ik bouwstenen kon aandragen om een eerbiedwaardiger anciënniteit van Nederlandse Orde te bewijzen. Waarvoor je geschiedkundig onderzoek al niet voor wilt misbruiken!

Uit een oogpunt van traditie is anciënniteit voor het verleden en de geschiedschrijving misschien van enig anekdotisch belang, terwijl we ons uit een oogpunt van transitie juist moeten inzetten om de meest actieve en bevlogen grootmacht in de *huidige* wereld te zijn. Rechtvaardig, vastberaden en barmhartig en sterker door strijd, om nu maar eens een paar motto's bij elkaar te zetten!

Er liggen problemen op onze arbeid te wachten om ongelijkheid van mensen in hun welzijn en kansen te verminderen. Onze geschiedenis kunnen we niet meer veranderen, maar we kunnen wel werken in onze tijd en aan onze toekomst. *Schaffen wir das*, kunnen we ons afvragen?

*Bijbel of bijbel of boek met blanco bladzijden*¹⁰

Nog even terug naar een probleem dat ook enig nadenken vraagt: in onze werkplaats, want zo noemen we als seculiere loge de plaats van onze bijeenkomst. Daar liggen drie voorwerpen, een passer, een winkelhaak en een bijbel. op een kubus, meestal kubieke steen genoemd, met ribben van zo ongeveer een meter lang

De passer ligt daar niet om meetkunde-sommen te maken, maar is symbool van een instrument om proporties te bepalen. Dan ligt er een winkelhaak om de rechte verhouding tot opperbouwmeester des heelals en de die tot de medemens te bepalen.

Dan ligt er tenslotte een boek dat geen dienst doet om er uit voorgelezen te worden. Het ligt daar dan ook niet als de Bijbel, maar als *book of the sacred law* (boek der heilige wet).

Een boek dat een eed of belofte bindend maakt

We mogen ook niet vergeten dat er in Engeland nog een eigenschap van de het boek der heilige wet wordt genoemd. Het is, wordt gezegd, een boek met een inhoud die een eed of belofte bindend maakt. Het *Lexicon voor Vrijmetselaren*¹¹ zegt over het *volume of the sacred law*:

'Boek der Heilige Wet. In de Angelsaksische Vrijmetselarij de benaming voor Bijbel. Veelal afgekort als V.L.S. Deze benaming is ook van toepassing op 'heilige'boeken met een andere godsdienstige achtergrond dan het christendom, bijvoorbeeld de Koran of de Bhagavat Gita. In het algemeen dus een heilig boek dat een daarop afegelegde als voor het geweten bindend maakt.'

Het Lexicon voor vrijmetselaren, verwijst hier dan ook nog eens naar het *lemma* Bijbel:

'Bijbel. Dit boek vormt tezamen met de Passer en de Winkelhaak de drie Grote Lichten en wordt ook wel aangeduid als het 'Eerste Grote licht, waarop bij de aanneming tot Leerling-vrijmetselaar de belofte wordt afgelegd. In de Angelsaksische landen wordt de Bijbel het boek der Heilige Wet (*Volume of the sacred Law* genoemd. Voor kandidaten met een andere godsdienstige achtergrond, mag desgewenst naast de Bijbel een ander heilig boek aanwezig zijn, bijvoorbeeld de Torah of de Koran. Tijdens een Open Loge dient de Bijbel geopend aanwezig te zijn. De plaats waarop het Boek [*waarom die hoofdletter?*] geopend, is per grootmacht verschillend [...].¹²

¹⁰ Hier wordt *Bijbel* gebruikt als aanduiding van de Heilige Schrift, Oude en nieuwe Testament, maar *bijbel* als aanduiding van een exemplaar, materieel papieren voorwerp, dat symbool van de Bijbel kan zijn, net zo als metalen voorwerpen passer en winkelhaak symbool kunnen zijn.

¹¹ E.J. P. Beekes, *Lexicon voor de vrijmetselaar*. Z.p. 1999, blz. 198 s.v. Volume.

¹² Ibid. blz. 25, s.v. Bijbel.

Misschien kunnen we enige duidelijkheid in deze gedeeltelijke tegenspraken over Bijbel en boek der heilige wet brengen?

1. Gaat het hier om een bijbel (boek, voorwerp) dat *symbool* is voor de Bijbel, volgens christelijke opvatting het Oude en het Nieuwe Testament? Kennelijk kan dat boek van de heilige wet vervangen worden door een ander boek (bijvoorbeeld de Koran) dat als boek der heilige wet wordt ervaren, dat dient dan merkwaardiger wijze dan wel gecombineerd te worden met een geopende Bijbel. Dat roept tenminste de vraag op of het een aanvaardbaar zelfs zinvol compromis is, als we een bijbel én een boek met blanco bladzijden op de zuivere kubiek leggen.
2. M.i. gaat het hier om een geschreven of gedrukte versie van een Boek der Heilige Wet, niet om *de* Bijbel, maar om *een* bijbel, een voorwerp, een exemplaar dat daar symbool voor is, net als de passer en de winkelhaak voorwerpen zijn die we een symbolische betekenis toekennen: hetboek met de blanco bladzijden symbool van ethische voorschriften, een persoonlijk *moreel kompas* dat ieder voor zich kan, moet en mag kiezen.
3. Als symbool van zo'n boek kan ook een bijbel, koran of een exemplaar van Aristoteles' of Spinoza's *Ethica* gekozen worden, maar ook een boek met onbeschreven bladzijden, ook nog eens symbool van de wens van de kandidaat om *zijn of haar* boek der heilige wet te schrijven, *zijn of haar* moreel kompas, in het bewustzijn dat dat persoonlijke boek nooit 'volschreven' zal zijn.
4. Dat ándere boek dat een kandidaat op persoonlijke gronden kiest, hoort dan niet op een geopende bijbel gelegd te worden. Er is maar één boek der heilige wet dat door het gekozen exemplaar van een boek dat een eed of belofte bindend maakt wordt gesymboliseerd, zoals we ook die religie aanhangen waarin alle mensen overeenstemmen. Het getuigt van een vreemde arrogantie als iemands boek der heilige wet alleen maar in combinatie met een bijbel wordt aanvaard; zijn andere geschriften als de Koran, de Bhagavat Gita minderwaardigen hebben de zegen van de Bijbel nodig????
5. Deze afwegingen maken duidelijker dat het hier niet gaat om de Bijbel, maar, om het met *The Old Charges* te zeggen om een boek dat symbool is van 'that Religion in which all men agree, leaving their particular opinions to themselves, that is to be *good Men and true*, or Men of Honour and Honesty, by whatever Denominations or Persuasions they be distinguish'd [...].' Voor de goede orde wijs ik nog op dat er van 'men' wordt gesproken dat in het Engels zowel mens als man betekent.
6. Traditioneel is het antwoord op deze 'vrijmoedigheid', bijvoorbeeld om een boek met onbeschreven bladzijden te kiezen, het dreigen met het innemen van de constitutiebrief of met een 'verschrikkelijke' breuk met de Engelse United Grandlodge. 'Niet bepaald een heldere en respectvolle blik op de tekenen des tijds.

En nogmaals verbazing

Een paar jaar geleden werd mij gevraagd om mee te werken aan het gedenkboek van mijn deugdzame en zo brave en gehoorzame moederloge de achtbare loge 'La Vertu' in Leiden opgericht in 1757. Ik vond dat een eervolle uitdaging die ik, ook dankzij het voorwerk dat door een aantal leden van 'La Vertu' al was verricht, durfde aannemen. Eigenlijk in de zekerheid dat ik dáár toch geen hoofdpijndossier zou treffen.

'La Vertu' was ook wel eens een kritische loge (bijvoorbeeld in 1950), ook jegens het hoofdbestuur, maar in de jaren dat ik er lid van was ze het braafste jongetje (of meisje?) van de klas.

Tot mijn verbazing las ik in het gedenkboek bij het tweehonderd jarig bestaan van de loge in 1957:

'In 1908 wordt het z.g. onbeschreven boek vervangen door de Bijbel, wat als een belangrijke stap kan worden beschouwd.'¹³

¹³ Opmerkelijk is misschien ook dat het zetten van die stap grotendeels aan de A.Mr. A.L. Reimeringer te danken is. Br. P.H. Pott. Geeft er ook een waardeoordeel bij: die vervanging 'kan als een belangrijke stap worden beschouwd. P.H. Pott, 'La Vertu 1757-1959'. De Achtbare Loge La Vertu in het Oosten Leiden 1757-1957, *Thoth* 81/4 [1957], blz. 82. Bedoelt hij dat een terugkeer naar christelijk godsdienstige invulling van de symbolen op de zuiverere kubiek een belangrijke stap is? Het gebruik van het boek 'met de onbeschreven bladen, is m.i. het

Waarom het een stap van belang was, is moeilijk te achterhalen. Zette de loge zich af een tegen eerdere vrijdenkende stroming in haar gelederen? Duidelijk is wel dat de brave loge tenminste tientallen jaren niet de Bijbel op de zuivere kubiek had liggen. Maar de verbazing houdt met die constatering niet op.

Tenslotte ten derde male verbazing

Er is al eerder op gewezen dat in de 19de eeuw godsdienst werd afgewezen als een beknotten van de vrijheid van meningsuiting. In 1804 wijst het grootoosten van de Orde van vrijmetselaren in Nederland een voorstel af om de bijbel op de zuivere kubiek te leggen!¹⁴

Een geestelijke en zedelijke, de mens en de mensheid voortstuwende wereldorde

We hebben zowaar bij de vernieuwing grondwet van 18 december 1999 een van de nobelste formuleringen uit onze voorschriften geschrapt en zijn zonder enige zinnige argumentatie gezwich voor het Engelse dictaat dat vrijmetselaren moeten geloven aan een persoonlijke God. De Nederlandse vrijmetselarij formuleerde het tot 1999 geleden anders. Ik citeer, Lid 3 van art. 2 van de Ordegrondwet van vóór 1999 :

'Zij [*de vrijmetselarij*] gaat uit van het vast vertrouwen in de werkelijkheid ener geestelijke en zedelijke, de mens en de mensheid voortstuwende wereldorde'.

Een bijna Spinozistische uitwerking van de metafoor van een Opperbouwmeester, niet van een door Engeland opgedrongen *persoonlijke god*, maar *een mens en mensheid voortstuwende wereldorde*, die we ons symbolisch voorstellen als bouwmeester.

Artikel 2, lid 2 van de Ordegrondwet, de soevereiniteit van de Loge ...

Vrijmetselaar is men door het door het lidmaatschap van een loge, niet door lidmaatschap van een grootmacht, obediëntie of Orde:

'Tot de beoefening van de vrijmetselarij binnen de Orde worden uitsluitend toegelaten zij, die lid zijn van een regelmatige loge [...]

Er behoort vanuit een grootmacht dus alle respect te zijn voor vrijheid en een hoge mate van zelfstandigheid van loges en hun leden: zelfstandige organisaties en vrije personen die zelf bepalen met wie zij contact leggen, waar ze visiteren, aan wie ze groeten overbrengen, met als leden vrije mensen van goede naam met de plicht om op eigen wijze te werken aan het welzijn van de mens en de samenleving. Of moeten we ons de vraag stellen of het woord regelmatig eigenlijk hier als synoniem is met *dogmatisch* moet worden gezien.

Er behoort ook van uit de leden en loges respect te zijn voor de Orde en haar bestuur, maar niet als het onberaden en slordig om gaat met begrippen als boek der heilige wet, opperbouwmeester, en haar eigen ordegrondwet, het recht van loges en ledenom zelfstandig samen te werken met andersgezinde en andersdenkende organisaties met wie ze (groten)deels verwante tradities delen.

handhaven van 'that Religion in which all Men agree, leaving their particular Opinions to themselves: in overeenstemming met Anderson's eerste Oude Plicht, *'Concerning God and Religion'*.

¹⁴ F. Corpeleijn en M. van Veen, 'Godsdienstige elementen in de vrijmetselarij', *VM* 72, 5 (2018), blz. 34; zie ook M.J.M. de Haan, *Struikelblokken bij Anderson*. Roelofarendsveen 2018

Humaan, Humanistisch, Vrijzinnig, Regulier

Misschien dat het woord *humaan* nog treffender is voor de vrijmetselarij? Ze is volgens Anderson toch *a center of unity conciliating true Friendship among Persons that must have remain'd at a perpetual Distance*. Wat Anderson in het hier zo juist aangehaalde citaat uit de eerste Oude Plicht zegt, geeft daar alle aanleiding om *humaan* als kenmerkend voor vrijmetselarij: te beschouwen *vrijmetselarij gaat immers over mensen, wordt geormd en beoefend door mensen*. Ik verwijs hier ook naar de volgende paragraaf over het begrip *regulier*.

In de laatste jaren is er niet verbazingwekkend in toenemende mate gedacht over de relatie tussen vrijmetselarij, humanisme en vrijzinnigheid¹⁵. In België wordt het woord *vrijzinnigheid* gebruikt in de betekenis van humanisme. Terwijl het in Nederland vooral als in de benaming *vrijzinnig protestantisme* wordt gebezigd als kenschets van het *vrijzinnig protestantisme*. Die *vrijzinnigheid* is door twee generaties Carpentier Alting, predikanten en vrijmetselaars, een invloed geweest op de vrijmetselarij.

Het is duidelijk dat humanisme en *vrijzinnigheid* in hoge mate verwante opvattingen delen met de vrijmetselarij en dat er vanuit de vrijmetselarij gezien geen bezwaren tegen humanisten en *vrijzinnige protestanten* als leden bestaan.

Regulier

Misschien is de betekenis van dit begrip wel het beste gevat in de woorden 'niet religieus', wereldlijk, niet-godsdienstig voegen we nog toe. Anderson formuleert in de eerste Oude Plicht in de editie van 1723 en 1738, een 'religion' in 'in which all men agree'. Die 'religion' houdt in 'to be Good Men and True'.

Ze ontkent god niet zoals de verstokte (en *domme*)atheïst dat tegen beter weten in wel doet en haar aanhangers zijn ook geen *ongodsdienstige* losbollen Primair zijn de 'moral law' (1723) en het geweten(1738).¹⁶

1723	1738
I. Concerning GOD and RELIGION. A Mason is oblig'd by his Tenure, to obey the moral Law; and if he rightly understands the Art, he will never be a stupid Atheist nor an irreligious Libertine. But though in ancient Times Masons were charg'd in every Country to be of the Religion of that Country or Nation, whatever it was, yet 'tis now thought more expedient	I. CHARGE. Concerning GOD and Religion. A MASON is obliged by his Tenure to observe the Moral Law, as a true Noachida; and if he rightly understands the Craft, he will never be a Stupid Atheist, nor an Irreligious Libertine, nor act against Conscience. In antient Times the <i>Christian Masons</i> were charged to comply with the <i>Christian Usages</i> of each Country where they travell'd or work'd: But Masonry being found in all Nations, even of divers Religions, they are

¹⁵ In Nederland wordt het woord *vrijzinnigheid* veelal gebruikt in samenhang met protestantisme in België integendeel opgevat als humanistisch.

¹⁶ Deze passage behandel ik uitvoerig in *Struikelblokken bij Anderson*. Roelofarendsveen 2018, blzz. 70-74.

<p>only to oblige them to that Religion in which all Men agree, Leaving their particular Opinions to themselves; that is, to be <i>good Men and true</i>, or Men of Honour and Honesty, by whatever Denominations or Persuasions they may be distinguish'd;</p> <p>whereby Masonry becomes the <i>Center of Union</i>, and the Means of conciliating true Friendship among Persons that must have remain'd at a perpetual Distance.</p>	<p>now only charged to adhere to that Religion in which all Men agree leaving each Brother to his [144] own particular Opinions) that is, to be Good Men and True, Men of Honour and Honesty, by whatever Names, Religions or Persuasions they may be distinguish'd: For they all agree in the 3 great Articles of NOAH, enough to preserve the Cement of the Lodge. Thus Masonry is the Center of their Union and the happy Means of conciliating Persons that otherwise must have remain'd at a perpetual Distance.</p>
---	---

Democratisch

De Orde van vrijmetselaren onder het Grootoosten in Nederland blinkt niet uit door transparantie en democratie. Nu is het in Nederlandse staatskunde nog steeds niet gelukt om een aantal bestuurlijke functies te doen vervullen door rechtstreekse verkiezing van de gegadigden, maar in een kleine vereniging als de Orde moet dat toch eenvoudig te verwezenlijken zijn.

Het zou ook de betekenis en het belang dat het hoofdbestuur hecht aan de bevoegdheden van de leden en de loges benadrukken. Om te beginnen zouden we de voorzitter, en de andere kernleden van het hoofdbestuur (secretaris, penningmeester) als een klein en wendbaar dagelijks bestuur rechtstreeks kunnen kiezen. Misschien kunnen we dan ook afscheid nemen van het voorvoegsel 'groot' voor leden van het landelijk bestuur. Misschien zijn dan én de loges én het hoofdbestuur niet meer zieltoegend, maar in een hecht verband van eigen verantwoordelijkheid en zelfstandigheid verbonden.

Tot slot een wat lof der zotheid:

*Terwijl eenieder meer met zich zelf ingenomen is,
Naarmate hij een zwaardere ketting om zijn hals torst
Teneinde niet alleen zijn rijkdom maar ook zijn kracht te tonen.
Erasmus van Rotterdam, Lof der zotheid, 55.*

Vele broeders denken, al of niet terecht, dat de vrijmetselarij zoals die in Engeland wordt beoefend een dwingend of op zijn minst verlokkend voorbeeld is voor vrijmetselarij die elders in de wereld wordt beoefend. Bijvoorbeeld in het niet toelaten van de vrouw tot de vrijmetselarij.

Natuurlijk past ons enige wellevendheid jegens de anciënniteit van de Angelsaksische Grootloges, maar ook het trotse bewustzijn, dat we in Nederland op een aantal punten onze eigen tradities en denkbepelden hebben gevormd, waarin we wel degelijk een plaats voor de

vrouw binnen een hoe dan ook georganiseerde vrijmetselarij kunnen verwerkelijken, waarin we het boek van de heilige wet natuurlijk kunnen vervangen door het boek met de blanco bladen, symbool van ieders eigen moreel kompas.

Jammer is dat vele broeders zich niet alleen de blingbling van obediënties en grootmachten in het Verenigd Koninkrijk aanschaffen maar zich met wat zilverlingen ook in 'grand rank' inkopen. IJdelheid? Ach die is ze gegund, maar hebben ze die nodig?

Wat bedenkelijk is dat ze dat ze klatergoud belangrijker vinden dan de erkenning en aanvaarding van de helft van de wereldbevolking, vrouwen, als vrijmetselaars, op welke manier dan ook georganiseerd vanuit de gelijkwaardigheid in wezen van alle mensen.

Overigens 'vrije mensen van goede naam' kun je niet betuttelen of verbieden van andere (zelfs maçonnieke)organisaties dan de Orde vrijmetselaren onder het grootoosten in Nederland lid te zijn.

Alweer een andere zaak is het dat je onwenselijk is dat vrijmetselaren een (bestuurs)functie vervullen in meer dan één loge.